

Robert Cahen

VOYAGE

Vídeo, instal·lacions, projeccions i bucles són els mitjans que emprà Robert Cahen (Valençà, 1945) per abordar les representacions del viatge, el paisatge, el passatge (les cruïlles) i el retrat; anar més enllà de les aparences i explorar els llindars de les imatges, els sons i els silencis del món, i de tothom que l'habita i el transita. Un *voyage* que, en les seves paraules, ho seria per “les emocions profundes, belles però terribles, que fonamenten l'existència”.

29.04 – 25.06.2017

[LA VIRREINA]
CENTRE
DE LA IMATGE

Ajuntament de
Barcelona

Voyage d'hiver (vídeo, 1993, en col·laboració amb Angela Riesco) /
Paysages d'hiver (instal·lació, 2005)
© Robert Cahen

L'exprés de Cahen Eugeni Bonet

Viatge, passatge, paisatge i retrat són mots que connecten i descriuen el quefer de Robert Cahen. Com partícules elementals, paraules clau, etiquetes o *tags* recurrents, es troben al descobert mateix en molts dels títols de les seves obres, exposicions i programes retrospectius, tot i que altres cops són reformulats amb uns altres termes.

De tornada dels seus viatges, Cahen s'endú i ens porta o transmet —ja que l'emissió televisiva ha estat sovint el seu marc primer— postals o vinyetes amb espurnes de moviment, impressions o carnets de viatge, cançons i percepcions fugisseres: *Cartes postales vidéo*, *Chili-impressions*, *Hong Kong Song*, *Blind Song*, *Sept visions fugitives*.

La noció de passatge implica també travessia, decurs del temps (i el temps com a primera matèria), allò que s'esdevé en tots els intervals de l'entrevist, l'entrellucat, entreoït i entrelaçat en un temps suspès, flotant: *L'entr'aperçu*, *Juste le temps*, *Traverses*, *La Traversée du rail*, *L'Entre*, *Entrevoir*.

El paisatge és un motiu o rerefons constant, superposat amb els altres, especialment el viatge, i com ho expressa la duplicitat *Paysages/Passage(s)* en tal o qual títol o epígraf. A més que el paisatge implica una descripció genèrica d'una geografia física, natural o urbana però també humana.

El retrat, per fi, sovint és implícit en aquells títols que comporten uns noms propis —de *Karine* a les obres que fan referència a Françoise, la germana gran de la qual s'acomiaada quan se li apaga la vida, o al compositor i director d'orquestra Pierre Boulez— però que també impliquen l'*anonyme singulier*, segons una expressió encunyada per Michel Chion: l'habitant qualsevol del món, l'altre.

Cahen es va formar com a músic i compositor. Després d'aprendre a tocar el piano i altres instruments de teclat, s'orientà cap a la música concreta a través dels cursos que proposava el GRM (Groupe de Recherches Musicales), sota la direcció de Pierre Schaeffer i a l'empara del Conservatori Nacional Superior de Música de París.

Els primers films i vídeos de Cahen són obra d'un músic, tot i que un que es decanta per una música visual. La proximitat, dins el Service de la Recherche de la radiotelevisió francesa (ORTF) —bastit a l'entorn del GRM—, dels altres grups o departaments dedicats a la imatge i a la recerca tècnica, va propiciar que el jove Cahen anés d'un lloc a l'altre, tot endinsant-se, encuriós, en aquests compartiments veïns. Aleshores va descobrir que allò que havia après de l'escola de la música concreta ho podia traslladar a la imatge cinemàtica només canviant els instruments musicals per uns altres, també amb tecles, que permeten enregistrar, editar, mesclar, alterar, afegir efectes, etc.

D'altra banda, hi ha també un autoaprenentatge del cinema a partir d'un cultiu, diguem-ne cinèfil, provinent de certa arrel familiar —el pare de Cahen fundà el primer cineclub de la regió d'Alsàcia— i que anà en augment en traslladar-se a París, ciutat de la llum i del cinema per excel·lència.

Al llarg dels setanta, Cahen va realitzar un bon nombre de films, en tota mena de formats, basats principalment en imatges fotogràfiques, pròpies o alienes, animades mitjançant la truca i les astúcies de muntatge. Sobre la base de la seva fixesa, aquestes imatges esdevenen unitats per estructurar el temps, crear ritmes i seqüències —un terme de connotació també musical— i arribar a la idea de «la foto que es belluga» (*la photo qui bouge*), a la qual també s'acosta, a la inversa, per l'alentiment —a l'extrem la congelació— d'unes imatges en moviment: aquell moviment aparent, il·lusori, que és a la base del cinema. Com quan ha filmat l'arribada d'un tren amb una càmera d'alta velocitat que n'estira el temps. (I, a *Sur le quai*, del 1978, hom en té de sobres per adonar-se que es tracta de l'express de Caen: un ferrocarril amb destinació a aquesta ciutat del nord-oest de França.)

L'altra direcció que Cahen pren és l'exploració dels diferents estris electrònics que troba. El Truqueur Universel de l'enginyer Francis Coupigny, creador també d'un mòdul de síntesi de so incorporat a l'instrumental

del GRM, a *L'invitation au voyage* (1973) —títol que és tot una divisa— per processar, solaritzar, coloritzar unes imatges cinematogràfiques —de reflexos a l'aigua, emplaçaments i desplaçaments ferroviaris, horitzons entrevistos— que recorden el llegat d'un cinema pur, integral, abstracte (d'un concret abstret) que, a França, té uns referents que van de Dulac i Chomette a Mitry. Després, l'EMS Spectron, un videosintetitzador desenvolupat per Richard Monkhouse, que va emprar del 1977 a 1982 en diversos títols, com ara *Horizontales couleurs* (1979), l'única incursió de Cahen en l'abstracció absoluta, i *L'entr'aperçu* (1980). També una versió incipient del sistema informàtic SMC, desenvolupat per Jean-François Colonna a l'Escola Politècnica de París (*Artmatic*, 1980).

Pels volts de 1980, d'altra banda, l'obra audiovisual de Cahen comença a prendre una contextura més narrativa però en la qual les imatges llisquen com en un estat oníric, o entre son i vigília (*Arrêt sur marche*, 1979, film 35mm, B/N; *L'entr'aperçu*, 1980, vídeo).

És significatiu també que si, fins als primers vuitanta, Cahen es va ocupar del so de les seves creacions audiovisuals —de vegades a duo amb companys propers—, després ha delegat la tasca de composició o concepció sonora en uns altres: de Michel Chion a, més recentment, Francisco Ruiz de Infante (i, de manera més circumstancial, en altres compositors de l'estirp electroacústica).

La clau de volta d'aquesta creueria —aquest passatge entre la música i la imatge, la foto (o el fotograma) i la imatge electrònica, el concret i l'abstracte— arriba amb *Juste le temps* (1983), en què es troben molts dels trops, motius i procediments que ell havia introduït, assajat i madurat al llarg dels anys iniciàtics. Hi ha un viatge en tren i les dualitats de l'interior/exterior i del visible/intervist. Hi ha l'alentiment de les imatges —un temps modulad, estirat i contret a voluntat— i el seu processament per procediments diversos: colors pronunciats, paisatges doblement escombrats per la velocitat i per una transcripció oscil·logràfica de la trama electrònica de les imatges (sobre una

base similar a la del videosintetitzador Rutt/Etra). I hi ha un sospir de ficció i narrativitat, al qual ell s'hi a referit com «un embrió de ficció, no pas una ficció».

La trajectòria subsegüent de Cahen, però, s'ha desenvolupat en terrenys ben diversos. D'una banda, per la seva vinculació a l'Ina (Institut national de l'audiovisuel), ens que ha succeït l'antic Service de la Recherche de l'ORTF, i, en ser sol·licitat també per altres centres, museus i televisions, Cahen ha realitzat un bon nombre d'obres que podríem dir que són fruit d'una negociació entre la proposta i la comanda. Així —però també per una vocació de col·laborar amb altres artistes, compartir, intercanviar batecs de la creativitat en tota mena de disciplines—, ha cercat o trobat la complicitat de coreògrafs (Hideyuki Yano, Susan Buirge, Bernardo Montet). Ha abordat el quefer de compositors, músics, entorns com Pierre Boulez, l'IRCAM i el GRM. Ha escomès projectes documentals a propòsit de museus, col·leccions, exposicions i artistes, i al voltant d'altres temes que també han abastat el teatre, l'arquitectura, el cinema. Sempre posant-hi una empremta pròpia i innovadora.

D'altra banda, el viatge ha esdevingut per Cahen un tema, una matèria, gairebé un gènere propi. Tal com hom parla de literatura de viatges, cal pensar també el viatge com un gènere audiovisual que depassa els llocs comuns del *travelogue* documental. De primer, el viatge ha estat lleuger d'equipatge, però tot seguit ha pres un caire que diguéssim transcendent. L'experiència mateixa del trasllat, d'anar d'un lloc a un altre i tornar al punt d'origen, és una de *voyager/retrouver*, segons una de les duplicitats que a Cahen li agrada usar. I, al capdavant, això és el que sempre ha fet (també quant a la tècnica i els efectes que empra): no anar a cercar res en particular, sinó a trobar i a deixar-se sorprendre per tot.

En la modalitat lleugera hi ha les *Cartes postales vidéo* (1984-1986), un projecte compartit amb Stéphane Huter i Alain Longuet. Capsules de trenta segons, destinades a omplir les escletxes de continuïtat de la programació

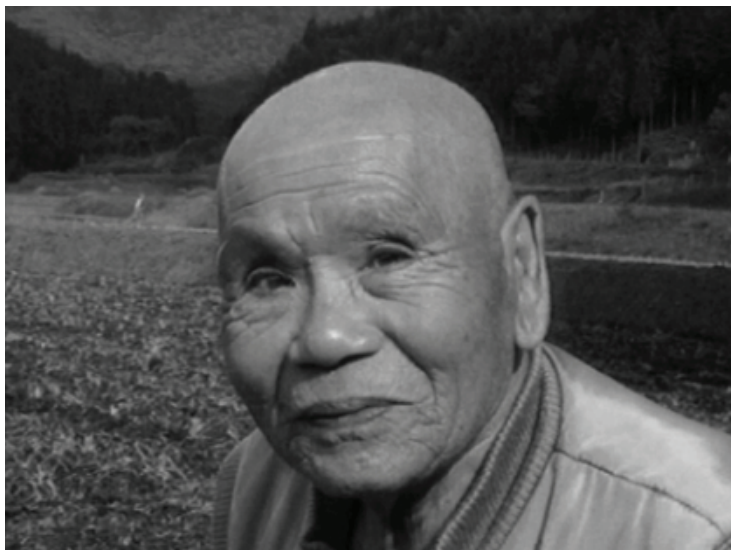
Traverses (2002)

Vista de la instal·lació al Musée d'Art moderne et contemporain
d'Estrasburg (exposició *Entrevoir*. Robert Cahen, març-maig de 2014)

© Robert Cahen

Sept visions fugitives (video, 1995)
© Robert Cahen

Portraits (instal·lació, 2013)
© Robert Cahen

La Traversée du rail (instal·lació, 2014).
© Robert Cahen

televisiva, que presenten imatges-arquetip, icones-*souvenir* de diversos indrets, ciutats, monuments, paisatges, elements pintorescos. Captures que, per un instant, prenen moviment i el bronzit d'una ràfega sonora. O l'itinerari turístic de *Montenvers et Mer de Glace* (1987, també amb Huter), tren-cremallera pel mig, amb les seves evocacions visuals i sonores a les intrigues de Hitchcock/Herrmann i a la comicitat de Tati i Chaplin.

Al viatge, Cahen s'hi ha aficionat també de resultes de diversos esdeveniments, festivals, projectes transversals —i pel ressò internacional que ha anat prenent la seva obra, essent reclamat aquí i allí—, i així n'han sorgit les simfonies urbanes, i en clau concreta, de Nova York (*Le deuxième jour*, 1988, amb música de Zorn) i *Hong Kong Song* (1989, en col·laboració amb Ermeline Le Mézo), les impressions de Xile i de l'illa misteriosa de Pasqua (1989 i 1990) i la màgica evocació de la Luminara de Pisa, festa que omple de llum i d'olors de cera i oli en combustió la ciutat toscana (*La notte delle bugie*, 1993).

Tot seguit, la idea de viatge transcendental podria relacionar-se amb l'atansament a unes terres i cultures distants, a contrades extremes i paisatges indòmits, i a la trobada amb l'altre. Es desprèn dels viatges a les zones antàrtiques (*Voyage d'hiver*, 1993, amb Angela Riesco; *Paysages d'hiver*, 2005) i àrtiques (*Le cercle*, 2005); les repetides visites a països de l'Extrem Orient, la Xina (*Sept visions fugitives*, 1995; *Canton la chinoise*, 2001, amb Rob Rombout; *Red Memory*, 2010, amb John Borst, entre d'altres), el Vietnam (*Plus loin que la nuit*, 2005; *Blind Song*, 2008) i el Japó (*Corps flottants*, 1997); o també al Iemen (*Sanaa, passages en noir*, 2007), la República Democràtica del Congo (*Dieu voit tout*, 2011) i Geòrgia (*Ceremonies*, 2015).

El treball audiovisual de Cahen gairebé sempre s'ha recolzat, i de manera fonamental, sobre la imatge. Les paraules no hi tenen gaire lloc, a la seva obra, si no és que el tema o la premissa ho reclamen o perquè, de vegades, li ha agradat trencar els seus motlles més habituals (*Corps flottants*, *Canton la chinoise*, *Dieu voit tout*).

Ell creu en allò que les imatges tenen la capacitat de dir en la seva pròpia eloqüència i ductilitat. És a dir, potència per una banda; estirament o alentiment per l'altra. Les imatges de Cahen són d'una gran bellesa, però mai mel·líflues. Els seus viatges *imaginaires* no són reportatges d'exotismes per passar l'estona i veure món des de la finestra-pantalla. Allò que pretén és una il·luminació sobre aquest món compartit per tothom que l'habita i el transita. I, amb paraules seves, «traduir en imatges i significats les emocions profundes, belles però terribles, que fonamenten l'existència».

Quant a l'alentiment, esdevingut una mena de segell ben propi, ell ha remarcat que mai l'ha emprat per tal d'embellir la imatge, sinó per fer-la més visible, més present; enllà de tot sentimentalisme. I un altre aspecte fonamental és l'interval —la pausa, el temps de repòs i sedimentació— després de la presa de les imatges, al retorn del viatge o expedició, que du a la seva elaboració, organització i processament amb els condiments del muntatge, els efectes (també per sostracció) i el so (o el silenci).

El 1997, l'exposició *Robert Cahen s'installe* (Frac Alsace, a Sélestat) va representar un nou tomb en la trajectòria de l'artista. Amb un títol juganer que tant remetia al seu retorn a la regió on va créixer, després de molts anys d'estar-se a París, com al fet de presentar un conjunt de videoinstal·lacions que obririen, d'aleshores ençà, una nova via. Perquè, si bé havia realitzat abans algunes obres d'aquesta mena, ho havia fet d'una manera ocasional, mentre que, a partir de la segona meitat dels noranta, s'hi dedicarà cada cop més.

Les primeres instal·lacions de Cahen són d'una certa aparatositat, pròpia de l'època —quant al nombre de monitors, els components escultòrics, els dispositius escènics—, i sovint comporten altres maneres de presentar i de veure algunes de les seves elaboracions en format monocanal i per allò que en diem la petita pantalla.

Després, al tombant de segle, la concepció genèrica de les instal·lacions i de *l'exposició del vídeo*, o com se'n vulgui dir (*screen art*, cinema d'exposició i *loop* o bucle són

expressions que han fet fortuna), ha tendit globalment cap a un despullament contrari. En l'obra de Cahen això s'ha traduït en una successió de peces que sovint prenen la forma d'una projecció en anell continu, silenciosa o sonora; de vegades desdoblada, emmarcada (literalment o conceptualment), en vertical (pel que fa a la relació d'aspecte de la imatge), sobre un material o dispositiu-pantalla determinat, etc. I amb una disposició de la o les projeccions, així com de la resta d'elements, maquinaris i suports, sempre pensada, amb habilitat i precisió, en funció dels espais-receptacle on s'exposen.

I així tornem als conceptes esgranats al principi del viatge, el paisatge, el passatge i el retrat. Unes vegades com a retalls d'encreuaments i coreografies trobades a la populosa Xina (*Vélochine*, 2007; *La Traversée du rail*, 2014) o com a retrats en la cruïlla entre la fixesa i el moviment (*Françoise i Portraits*, 2013). I d'altres, entre exploracions paisatgístiques (*Entrevoir*, 2014, i *Paysages de Chine*, 2009, en què Cahen recopila i recapitula imatges dels seus diversos viatges a la Xina) i la transcendentalitat que traspuen aquestes empremtes videografiades, que a la vegada esdevenen «metàfores de la visió» (Brakhage dixit) i que prenen un punt metafísic en les imatges gasoses de *Traverses* (2002), en què una successió d'individus de diverses edats que sorgeix d'una boira blanquinosa avança lentament fins a ser engolits per la mateixa boira en un etern passatge del temps.

Robert Cahen en línia:

<http://robertcahen.com/>

<http://www.exquise.org/auteur.php?id=281>

<http://www.jeanfrancoiskaiser.com/artistes/robert-cahen>

Cicle de projeccions

Programa 1

Paysages/Passages

(Paisatges/passatges)

Dimarts 2 de maig, dissabte 10
de juny i dimarts 13 de juny, 18.30 h
Virreina LAB

Paisatges en evolució incessant, que esdevenen personatges, organismes vius. Cahen ens ensenya a «veure» el nostre planeta com si ens fos desconegut, com si fos «un altre». Ens convida a la seva descoberta mitjançant unes coloritzacions particulars i amb uns sons estratificats i organitzats. També ens proposa unes nocions de «passatge» cisellades per un temps diferent. Més enllà de tota representació realista, en zones voreres d'allò entrevist i entreoït.

L'invitation au voyage

(La invitació al viatge), 1973

Vídeo, color, sonor, 9 min

Banda sonora de Robert Cahen
i Dominique Guiot

Juste le temps (Només temps), 1983

Vídeo, color, sonor, 13 min

Concepció sonora de Michel Chion

Montenvers et Mer de Glace

(Montenvers i Mer de Glace), 1987

Vídeo, color, sonor, 8 min

En col·laboració amb Stéphane Huter

Voyage d'hiver (Viatge d'hivern),
1993

Vídeo, color, sonor, 18 min

En col·laboració amb Angela Riesco

Corps flottants (Cossos flotants),
1997

Vídeo, color, sonor, 13 min

Concepció sonora de Michel Chion

Plus loin que la nuit

(Més lluny que la nit), 2005

Vídeo, color, sonor, 10 min

Concepció sonora de Francisco Ruiz
de Infante

Sanaa, passages en noir

(Sanà, passatges en negre), 2007

Vídeo, color, sonor, 7 min

Programa 2

Voyages (Viatges)

Dissabte 6 de maig, dimarts 23

de maig i dissabte 17 de juny, 18.30 h

Virreina LAB

El viatge com a passatge. La transformació, la mutació dels ritmes i les visions. La música del món a través de, i entre, diverses confrontacions (ciutat-natura, massa-individu, silenci-brogit, passatge-eternitat, harmonia-dissonància...). Ciutats grans i petites, països, indrets bastits per un esguard que ara s'hi submergeix, ara se'n distancia, fins a esdevenir un encontre de l'altre, de *l'anònim singular*, amb una respiració del temps que mai no s'acaba.

Chili-impressions

(Xile-impressions), 1989

Vídeo, color, sonor, 13 min

Hong Kong Song

(Cançó de Hong Kong), 1989

Vídeo, color, sonor, 21 min

En col·laboració amb Ermeline

Le Mézo

L'île mystérieuse (L'illa misteriosa), 1991

Vídeo, color, sonor, 16 min

On the Bridge (Sobre el pont), 1990

Vídeo, color, sonor, 4 min

La notte delle bugie

(La nit de les candeles), 1993

Vídeo, color, sonor, 10 min 30 s

Programa 3
La photo qui bouge
(La foto que es belluga)

Dissabte 27 de maig, dimarts 30
de maig i dissabte 24 de juny, 18.30 h
Virreina LAB

Foto, cinema, vídeo. Ontologia de la imatge a cavall dels segles XIX i XX. Una recerca que caracteritza la trajectòria de Cahen des dels seus inicis. Imatge fixa que pren moviment, imatge en moviment que s'atura. Al cor d'aquest diàleg, el temps, estirat, alentit, esdevingut visible, fa de la realitat «ficció». Un temps que juga però que pensa, i que ens pensa a nosaltres.

Karine, 1976
Film 16 mm, B/N, sonor, 8 min 20 s

Ici repose (Aquí descansa), 1977
Film 35 mm, color, sonor, 6 min
Sobre fotografies de Michel
Delaborde

Sur le quai (A l'andana), 1978
Film 16 mm, B/N, sonor, 10 min

Le deuxième jour (El segon dia), 1988
Vídeo, color, sonor, 8 min
Música de John Zorn (de *Godard*)

Dernier adieu (Darrer adeu), 1988
Vídeo, color, sonor, 7 min
Sobre el fotògraf Jean-Marc Tingaud

Cartes postales vidéo
(Videopostals), 1984-1986
Vídeo, color, sonor, 12 min
En col·laboració amb Stéphane
Huter i Alain Longuet

Artmatic, 1981
Vídeo, color, sonor, 4 min 15 s
Banda sonora de Robert Cahen

L'étreinte (L'abraçada), 2003
Vídeo, color, sonor, 9 min
Concepció sonora de Francisco
Ruiz de Infante

Cartes postales vidéo
(Videopostals), 1984-1986
Vídeo, color, sonor, 10 min
En col·laboració amb Stéphane
Huter i Alain Longuet

Programa 4
Canton la chinoise
(Canton, la xinesa)

Dissabte 3 de juny, dimarts 6
de juny i dimarts 20 de juny, 18.30 h
Virreina LAB

Diuen que Canton és la ciutat més xinesa. És també una megalòpoli amb vuit milions d'habitants. Una ciutat sense límits, informe i en reconstrucció permanent. Els cinc protagonistes d'aquest documental experimental es troben entre dues cultures, entre dues maneres de viure o entre dues concepcions de l'art. Entre aquests actors i el decorat de fons, hi ha sempre una pantalla: una fines-tre, fotografia o pintura, una barreira lingüística... Paraules i imatges s'entremesclen en aquesta impressió d'una ciutat increïblement agitada, vista com si es tractés d'una ciutat imaginària.

Canton la chinoise
(Canton, la xinesa), 2001
Vídeo, color, sonor, 52 min
En col·laboració amb Rob Rombout

Entrada gratuïta
Aforament limitat

El moviment intermitent és un dels mecanismes que han permès crear la il·lusió d'allò que convencionalment, i un xic aporèticament, anomenem *imatges-en-moviment* (*moving images, motion pictures*). Moviment, però, que s'estableix entre imatges (fotogrames) o partícules d'imatge (píxels) que se succeeixen veloçment. Moviment que s'instaura en els seus intervals.

INTERMITENTS és una sèrie d'esdeveniments que tenen lloc regularment als espais a peu de carrer de La Virreina Centre de la Imatge.

Esdeveniments que tenen com a nexa l'art que belluga de la imatge en moviment en tots els seus suports, mitjans i manifestacions (actuals i pretèrites), i que adopten un format obert de projeccions, instal·lacions, presentacions, trobades, exposicions i altres activitats.

Un format obert que s'estén també a allò que s'hi presenta, amb mostres i programacions tant col·lectives o temàtiques com individuals.

La Virreina Centre de la Imatge
Palau de la Virreina
La Rambla, 99. 08002 Barcelona

Horari: de dimarts a diumenge
i festius, de 12 a 20 h
Entrada gratuïta

barcelona.cat/lavirreina
twitter.com/lavirreinaci
facebook.com/lavirreinaci